

**DIASPORA CA EXIL. TEXTUL BIBLIC PROFETIC
CA SOLUȚIE MISIONARĂ
PENTRU CONTEMPORANEITATE**

Pr. lect. univ. dr. Cătălin VATAMANU
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae”, Iași

Abstract

The revealed message of Holy Scripture is, over the centuries, a divine call to the fulfillment of God's will, to which man must respond with faithfulness, piety and humility, with true love and wisdom. The Old Testament, as a prophetic text, warns that the disobedience to the Lord's Law and leaving the Covenant determine the pedagogical intervention of God, characterized as the removal of the pronation and "alienation" of the Glory from the Temple and people. In reality, it is not the Lord Who is exiled, but the unbelieving man chooses the coercive action of exile, living the dramatic experience of diaspora. In this context, the role of the prophets is to prepare the people for the new experience, encouraging them to take responsibility for the guilt of sin, to seek the personal good of the family and the community, as well as the host people, to wait with hope and working faith for the time of liberation and of return home, as God's renewed people. The experience of the Jewish diaspora in Babylonian exile could thus be a missionary solution for contemporaneity. The diaspora of those who have left their's home needs the lessons of ancient history to understand, not only socially and economically, but also theologically, their distance from their family, their parental home, their land and people to whom it belongs. At the same time, evaluating the realities of the diaspora communities, we are obliged to identify and implement viable solutions, in the communion of the Church, and in this sense the inspired text is the hermeneutic key of modern times.

Keywords: diaspora, exile, migration, foreignness, Old Testament, biblical prophecy, prayer, mission of the Church.

Premise ale cercetării

Acest studiu are ca obiectiv identificarea și valorizarea relației dintre trecutul biblic, caracterizat de istoria poporului ales aflat sub pronia dumnezeiască, ca matrice a lucrării mântuirii întregii umanități, și contemporaneitate, limitându-ne în studiul de față la Europa, cu a ei identitate iudeo-creștină, dar care se manifestă acum ca „unitate în diversitate”, inclusiv la nivel religios. Această relație este facilitată de actualitatea mesajului biblic revelat, care,

deși face referire la timpurile Antichității biblice, este plin de sens și de semnificații pentru contemporaneitate, atât timp cât credem că istoria veche este o altă lecție din pedagogia lui Dumnezeu pentru noi.

La nivel semantic, „diaspora” se definește ca un „grup etnic aflat în afara granițelor țării de origine”, însă nu e de trecut cu vederea că prima definiție în DEX este legată tocmai de textul biblic și de istoria poporului evreu: „totalitatea comunităților evreiești dispersate ca urmare a distrugerii Ierusalimului și alungării populației de către Nabucodonosor II, regele Babilonului”¹. Prin urmare, dacă nu ne delimităm de instrumentele și izvoarele de cercetare, studiul diasporei în actualitate trebuie să folosească instrumentele și metodele istoriei biblice, ale exegezei textuale și filologiei ebraice, complementate de analiza impactului evenimentelor istorice pentru prezentul biblic și viitorul profetic. În consecință, acest studiu ar trebui să răspundă întrebării: Lecția lui Dumnezeu *prin* diaspora biblică iudaică ar putea fi o lecție pentru diaspora creștinilor, astăzi?

1. Contextul istoric și textual biblic al exilului babilonian

Istoria diasporei evreiești în Babilon este legată de schimbarea de putere în Orientul Apropiat antic, prin ascensiunea militară rapidă a lui Nabopalasar (Nabû-apla-uşur), care a fost fondatorul și primul rege al Imperiului neobabilonian, urcând pe tron în 626 și apoi cucerind Imperiul Asirian, mult slăbit din punct de vedere politic. Decisiv a fost sprijinul militar al mezilor, care au prădat, în 614, orașul Assur, capitala religioasă a Asiriei, pentru ca, în 612, să intervină pentru cucerirea capitalei politice Ninive². Brutalitatea mezilor a fost atât de exagerată, încât i-a șocat chiar și pe partenerii babilonieni, ale căror cronici deplâng, cu durere și remușcare, prădarea locașurilor de cult³. Chiar și Isaia 13, 18-19 vorbește profetic

¹ Art. „diaspora”, în *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia Română, Institutul de Lingvistică, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2009.

² D.L. Smith-Christopher, *Reassessing the historical and sociological impact of the Babylonian exile (597/587-539 BCE)*, în James M. Scott (editor), „Exile: Old Testament, Jewish, and Christian Conceptions”, *Supplements to the Journal for the Study of Judaism*, vol. 56, BRILL, Leiden, New York, Köln, 1997, p. 13.

³ Art. „Nabopolassar”, în <https://en.wikipedia.org/wiki/Nabopolassar> (accesat 20.01.2021).

despre baia de sânge ce va scălda Babilonul, chiar dacă aceste cuvinte s-au împlinit mult mai târziu, poate chiar în timpul domniei lui Xerxes⁴: „Arcurile oamenilor de luptă vor doborî pe cei tineri. De roada pântecelui nu se vor milostivi, și pentru copiii ochii lor nu vor simți nici o milă. Atunci Babilonul, podoaba împărățiilor, cununa mândriei Caldeilor, fi-va ca Sodoma și ca Gomora, pe care Dumnezeu le-a nimicit”.

Vestea acestor schimbări politice a provocat teamă locuitorilor din Levant, chiar dacă asta însemna distrugerea dușmanului de secole, asirienii. O nouă putere militară își făcea prezentă autoritatea și, precum întotdeauna în istoria antică a Orientului Apropiat, obiectivul final îl constituia Egiptul, pentru împlinirea căruia situația politică din Levant trebuia să fie liniștitoare.

După uciderea regelui Iosia, în 609, pe tronul Ierusalimului a urmat Ioahaz, timp de trei luni, după care urmează Ioiachim, contemporan bătăliei finale de la Carchemish (în 605), cea care consimnează distrugerea ultimei rezistențe militare asiriene. Urcat pe tron la sfârșitul anului 598, Ioiachim (Iehonia) va domni doar trei luni, fiind deportat în martie 597 în Babilon, împreună cu reprezentanți de seamă ai administrației regale. Chiar dacă Regatul Iuda a supraviețuit acestui dezastru politic și administrativ, monarhia davidică a continuat prin numirea lui Sedechia, fiu al regelui Iosia. După 11 ani de domnie, Nebuchadnețar asediază și cucerește Ierusalimul. Fiii regelui sunt uciși în fața tatălui lor și, pentru a ține minte această ultimă cruzime a noilor stăpânitori, lui Sedechia îi sunt scoși ochii, el și mare parte din populație fiind deportați în Babilon (IV Regi 25, 1-7; II Cr. 36, 12; Ier. 32, 4-5; 34, 2-3; 39, 1-7; 52, 4-11; Iez. 12, 13). Drama cea mai mare nu a fost însă distrugerea zidurilor Ierusalimului, ci a Templului, descrisă cu durere de Ieremia 52, și retezarea dinastiei davidice, matricea reînvierii politice prin venirea Eliberatorului Mesia. „Numai puțini din poporul sărac al țării au fost lăsați de Nebuzaradan, căpetenia gărzii, ca lucrători pentru vii și ogoare”, completează Ieremia 52, 16. Poporul deportat trăiește dezbinat și disipat, fără patrie, fără rege și fără Templu,

⁴ Ingram Cobbin, *Notes, Explanatory and Practical, on the Book of the Prophet Isaiah*, Knight and Son, London, 1852, p. 313, apud Charles R. Sabo, *Isaiah: A Bible Commentary*, Dorrance Publishing, Pittsburgh, PA, 2019, p. 97.

încât soluțiile salvatoare ale națiunii și credinței trebuiau puse im-
perios în aplicare.

Dincolo de ecourile politice ale acestei anunțate invazii babiloni-
ene, cuvântările profetice israelite sunt cele care, ca mesaj revelat de
la Dumnezeu Cel Viu, trebuiau să pregătească poporul pentru
noua experiență: cea a exilului.

Cu mai bine de un secol înainte, Isaia avertiza: „Poporul meu
va fi dus în robie fără să bage de seamă, mai-marii săi vor fi dobo-
râți de foame, iar gloata se va usca de sete!” (5, 13). Dar, de îndată
ce îndărătnicia casei lui David nu poate fi potolită, Dumnezeu
vorbește despre realitatea robiei prin intermediul lui Ieremia, în
texte precum: „Iuda tot va fi dus în robie; în întregime va fi dus în
robie” (13, 19); „Și tu prin tine însuți te vei lipsi de moștenirea ta,
pe care ți-am dat-o Eu, și te voi da în robie vrăjmașilor tăi, în țara pe
care tu n-o știi, pentru că ai aprins focul mâniei Mele și în veci va
arde” (17, 4). De asemenea, Iezechiel 12, 10-11 anunță: „Așa gră-
iește Domnul Dumnezeu: Aceasta este o prevestire pentru cârmu-
itorul Ierusalimului și pentru toată casa lui Israel care se află
acolo. Și să le mai spui: Eu sunt un semn pentru voi; ceea ce fac eu,
aceea li se va face și lor: în pribegie și în robie vor merge”.

2. Lecția divină dinainte de experiența diasporei

Sinteza profetică a pregătirii poporului ales pentru experiența
exilului o găsim în „cuvintele scrisorii pe care Ieremia prorocul a
trimis-o din Ierusalim către rămășița bătrânilor din robie, preoți-
lor și prorocilor și către tot poporul pe care Nabucodonosor i-a
dus din Ierusalim la Babilon” (Ier. 29, 1): „Așa zice Domnul Savaot,
Dumnezeul lui Israel, către toți robii pe care i-am strămutat din Ie-
rusalim la Babilon: Zidiți casă și trăiți; Faceți grădini și mâncați
roadele lor! Luați femei și nașteți fii și fiice! Fiilor voștri luați-le soții,
iar pe fiicele voastre măritați-le, ca să nască fii și fiice, și să nu vă
împuținați acolo, ci înmulțiți-vă! Căutați binele țării în care v-am
dus robi și rugați-vă Domnului pentru ea, că de propășirea ei atârână
și fericirea voastră! Pentru că așa zice Domnul Savaot, Dumnezeu
lui Israel: Să nu vă lăsați amăgiți de prorocii voștri și de ghicitorii
voștri care sunt în mijlocul vostru, și să nu ascultați visele voastre,
pe care le veți visa, căci vă prorocesc minciună și Eu nu i-am tri-
mis, zice Domnul! Pentru că Domnul zice: Când vi se vor împlini

în Babilon șaptezeci de ani, atunci vă voi cerceta și voi împlini cuvântul Meu cel bun pentru voi, ca să vă întoarceți la locul acesta. Pentru că numai Eu știu gândul ce-l am pentru voi, zice Domnul, gând bun, nu rău, ca să vă dau viitorul și nădejdea. Și veți striga către Mine și veți veni și vă veți ruga Mie, și Eu vă voi auzi; Și Mă veți căuta și Mă veți găsi, dacă Mă veți căuta cu toată inima voastră. Și voi fi găsit de voi, zice Domnul, și vă voi întoarce din robie și vă voi strânge din toate popoarele și din toate locurile, de pe unde v-am izgonit, zice Domnul, și vă voi întoarce din locul de unde v-am dus" (Ieremia 29, 4-14).

Cuvintele profetice nu sunt un simplu îndemn, ci, introduse de sintagma standard „Așa zice Domnul...”, arată că ele constituie, de fapt, o poruncă. În plus, împlinirea lor este pusă în legătură cu decizia lui Dumnezeu de „strămutare” (*lit.*) a lui Israel în Babilon, așadar de mutare la un alt tip de viață, rânduită în mod pedagogic, care urmărește anumite etape. Dar ceea ce ne dorim să descifrăm din textul profetic mai întâi este semnificația sa teologică, mai apoi ne vom preocupa de concretețea și aplicabilitatea celor poruncite.

În primul rând, accentul este pus pe autorul poruncii, Domnul, și apoi pe destinatarul ei, omul, evidențiindu-se relația personală dintre Stăpân și om. Dumnezeu este Viu, Domn al creației și al timpului. Valoarea istoriei lui Israel este validată de raportarea la Torah, ca manifestare verbală și scrisă a autorității divine. Dumnezeu este conținutul și scopul istoriei și, de aceea, mărturisirea Lui în orice clipă este dovada identității religioase a omului, oriunde. Dumnezeu este Cel care face toate noi (Apoc. 21, 5), oferind experiențe noi omului, în locuri noi, dar întotdeauna aceleași, fiind „ale Sale dintru ale Sale”. Doar omul face distincția între aici și dincolo. Pentru noi zice Domnul că ne scoate „de aici” și ne mută „dincolo”. Chiar dacă credem și afirmăm adeseori că „noi înșine ne suntem stăpâni și nu mai venim la Tine” (Ier. 2, 31), „dacă trăim, pentru Domnul trăim, și dacă murim, pentru Domnul murim. Deci și dacă trăim, și dacă murim, ai Domnului suntem” (Rom. 14, 8).

În al doilea rând, avem de-a face cu apelul la a accepta starea de robie și mutarea în „pământ străin” (Ps. 136, 4). Dumnezeu va scoate pe Israel din țara sa și îl va muta în Babilon. „Vă voi scoate din ea, vă voi da pe mâna străinilor și vă voi judeca”, anunță Iezechiel (11, 9). Ideea teologică a „scoaterii” lui Israel prin putere divină aducea aminte de exodul din Egipt, ca moment zero al alegerii lui

Israel dintre neamuri și al fundamentării lui ca națiune sfântă. Scoaterea din Egipt însemna atunci oferirea, intrarea și așezarea în Țara Făgăduită, loc proniat de Dumnezeu. Acum, dimpotrivă, verbul este folosit pentru scoaterea din zona de confort și oferirea străinătății, necunoscutului, nesiguranței. Dar această mutare decisă și poruncită de Dumnezeu, împlinită prin instrumentele istoriei orizontale, trebuie să fie asumată liber și în ascultare de Israel, pentru că „din cauza păcatelor cu care ați păcătuit înaintea lui Dumnezeu, veți fi duși robi în Babilon de Nabucodonosor, regele Babilonului” (Ier. 1, 1).

În al treilea rând, avem de-a face cu o prescripție temporală: starea de robie și, în consecință, strămutarea vor dura șaptezeci de ani: „Atunci vă voi cerceta și voi împlini cuvântul Meu cel bun pentru voi, ca să vă întoarceți la locul acesta” (Ier. 29, 10). Așadar, exilul va dura cel puțin două generații, până când Cel care l-a scos pe Israel din pământul său îl va scoate, și acum, din Babilon. „Vă voi scoate din mijlocul popoarelor și vă voi aduna din țările străine unde ați fost împrăștiați și vă voi aduna cu mână tare, cu braț ridicat și cu vărsarea mâniei” (Iez. 20, 34; 36, 24). Venirea înapoi este precum o întoarcere a sufletului, înnoit, în carne și oase. Este ca o înviere, ne spune profetul Iezechiel 37, 12-13: „De aceea proorocește și le spune: Așa grăiește Domnul Dumnezeu: Iată, Eu voi deschide mormintele voastre și vă voi scoate pe voi, poporul Meu, din mormintele voastre și vă voi duce în țara lui Israel. Astfel veți ști că Eu sunt Domnul, când voi deschide mormintele voastre și vă voi scoate pe voi, poporul Meu, din mormintele voastre”.

Dar dacă momentul întoarcerii din robie este clar rânduit de Dumnezeu de la începutul deciziei pedagogice, și așa va fi împlinit, realitatea istorică va fi aceea că, „după ce veți intra în Babilon, veți rămâne acolo ani mulți și pentru mult timp, până la al șaptelea neam; iar după aceea vă voi scoate în pace de acolo” (Ier. 1, 2). Dacă exilul în Babilon este determinat de Dumnezeu, nu la fel va fi exodul spre casă. Mulți dintre exilați vor rămâne în Babilon, constituind cea mai importantă diasporă iudaică, mărturisitoare de departe a lucrării lui Dumnezeu.

Textul profetic al lui Ieremia 29, 4-14 nu este unul strict teologic, ci are un grad ridicat de aplicabilitate. Acesta este, mai curând, un program social, cultural și politic adecvat noilor realități, ce se doarește a fi pus în practică de îndată, organizat și structurat. Spre deosebire de experiența robiei egiptene, robia babiloniană va fi

caracterizată de mai multă clemență din partea autorităților, o adevărată șansă pentru israeliți de a supraviețui ca națiune, ba chiar de a se afirma ca popor unit în jurul acelorași valori. Prin urmare, îndemnurile profetice sunt:

- „Zidiți casă și trăiți!” (v. 4)
- „Faceți grădini și mâncați roadele lor!” (v. 5)
- „Luați femei și nașteți fii și fiice! Fiilor voștri luați-le soții, iar pe fiicele voastre măritați-le, ca să nască fii și fiice, și să nu vă împuținați acolo, ci înmulțiți-vă!” (v. 6)
- „Căutați binele țării în care v-am dus robi și rugați-vă Domnului pentru ea, că de propășirea ei atârnă și fericirea voastră!” (v. 7)
- „Să nu vă lăsați amăgiți de prorocii voștri și de ghicitorii voștri (...)! Căci vă prorocesc minciună și Eu nu i-am trimis.” (vv. 8-9)
- „Veți striga către Mine și veți veni și vă veți ruga Mie, și Eu vă voi auzi! Și Mă veți căuta și Mă veți găsi, dacă Mă veți căuta cu toată inima voastră!” (vv. 12-13)

Edificarea unei case este un prim și important semn al stabilității și durabilității. Casa este mediul privat ce asigură securitate vieții și dezvoltarea mijloacelor de subzistență. Totodată, ea constituie vatra sacră a identității unei familii, cu tradițiile, credințele și obiceiurile ei. Material și spiritual, locuința edifică o familie. Într-o locuință proprietate, soții se simt încrezători să nască fii și fiice, să îi crească, să îi educe, să îi instruiască pentru viață, să îi căsătorească. Pe lângă construirea casei, cultivarea grădinii este un act creator, aducând aminte de Grădinarul acestei lumi, Dumnezeu, și de faptul că pământul este un dar oferit omului (Fc. 1, 28). Dar, având în vedere durata maturizării unor plante, cultivarea pământului este o preocupare pe termen lung și, transferată la nivel spiritual, este o cultivare a credinței și a speranței.

Dacă primele trei cereri fac referire la spațiul domestic, experiența internă a familiei, următoarele sunt cu referire la ceilalți și la Dumnezeu.

Cândva, prin intermediul psalmistului, Dumnezeu cerea israelitului să se roage pentru Ierusalim și conducătorii lui: „Rugați-vă pentru pacea Ierusalimului și pentru îndestularea celor ce te iubesc pe tine!” (Psalm 121, 6). Prin urmare, porunca exprimată prin cuvintele profetului Ieremia este cel mai greu de înțeles și de împlinit. Israelitul ar trebui să se abțină de la toate blestemele și imprecățiile față de neevrei, mai ales față de asupritorii politici, în

condițiile în care acum suferă chiar înrobirea în mijlocul lor. Că împlinirea întocmai a acestei porunci a fost dificilă ne-o confirmă cântarea dintre trestiiile apelor Babilonului, din Ps. 136, 8-9: „Fiica Babilonului, ticăloasa! Fericit este cel ce-ți va răsplăti ție fapta ta pe care ai făcut-o nouă. Fericit este cel ce va apuca și va lovi pruncii tăi de piatră!”. Desigur, putem vedea aceste imprecății ca un derapaj sufletesc al omului deznădăjduit, ce pleacă din convingerea că dreptatea divină aduce moartea celor care au provocat moartea⁵. Poate tocmai de aceea profetul Ieremia îi surprinde pe contemporani cu o cerere așa de frapantă.

Acum, în diaspora din Babilon, israelitului i se cere să „caute binele țării” și „să se roage pentru ea”, exprimări retorice ale obedienței față de autoritățile politice și administrative, dar și invitații la împreună-lucrare și bună conviețuire a noilor veniți cu băștinașii. Respectul, pacea, echilibrul, demnitatea sunt cheile empatiei, toleranței, acceptării, integrării, solidarității. În obediența față de autoritatea stăpânitorilor este ascunsă tainic lecția smereniei, a evlaviei și a ascultării față de Dumnezeu. Negarea și nesupunerea față de autoritatea lumească, văzută, este premisă a anulării oricărui tip de autoritate, inclusiv a Celei duhovnicești, nevăzute.

Chiar și după întoarcerea din robie, preoții din Ierusalim sunt îndemnați să se roage pentru autoritățile persane: „Ca ei să aducă jertfă plăcută Dumnezeului ceresc și să se roage pentru sănătatea regelui și a fiilor lui” (Ezdra 6, 10). Prin acest tip de îndemn, ni se arată necesitatea rugăciunii pentru autorități, căci și acestea au nevoie de susținerea duhovnicească a poporului dreptcredincios, chiar dacă s-au îndepărtat de dreapta credință. În plus, dacă supușii exilați s-ar ruga pentru autoritățile autohtone, aceștia ar fi un exemplu pentru indigeni și o necesară mijlocire prin rugăciune a poporului lui Dumnezeu pentru îndreptarea celor de altă credință.

Căutarea și împlinirea binelui tuturor oamenilor devine în textul sfânt expresia manifestării milostivirii lui Dumnezeu. În Noul Testament este evidențiată această relație de identitate între întâlnirea străinului și întâlnirea lui Dumnezeu⁶, drept pentru care

⁵ David Noel Freedman, *Pottery, Poetry, and Prophecy: Studies in Early Hebrew Poetry*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, 1980, p. 318.

⁶ Această tematică a fost detaliată în studiul Diac. lect. dr. Cătălin Vatamanu, „Principii antropologice ortodoxe pentru o teologie a migrației, în contextul actual al misiunii Bisericii”, în *Teologie și Viață*, anul XXV (2015), nr. 1-4, pp. 154-173.

Sfântul Pavel va zice: „Vă îndemn deci, înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri, pentru toți oamenii, pentru împărați și pentru toți care sunt în înalte dregătorii, ca să petrecem viață pașnică și liniștită întru toată cuvioșia și buna-cuviință, că acesta este lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru, Care voiește ca toți oamenii să se mântuiască și la cunoștința adevărului să vină” (I Tim. 2, 1-4). Însuși Hristos Domnul desăvârșește prin propriul exemplu experiența multiculturalității și ne invită și pe noi să depășim granița înțelegerii alterității prin iubirea vrăjmașilor, binecuvântarea celor ce ne blestemă, facerea de bine și rugăciunea pentru cei ce ne fac răul: „Iar Eu zic vouă: Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc, ca să fiți fiii Tatălui vostru Celui din ceruri, că El face să răsară soarele și peste cei răi și peste cei buni și trimite ploaie peste cei dreپți și peste cei nedreپți. Căci dacă iubiți pe cei ce vă iubesc, ce răsplată veți avea? Au nu fac și vameșii același lucru? Și dacă îmbrățișați numai pe frații voștri, ce faceți mai mult? Au nu fac și neamurile același lucru? Fiți, dar, voi desăvârșiți, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvârșit este” (Mt. 5, 44-48).

Timpurile de criză, ce determină instabilitate și neîncredere între oameni, sunt speculate și exploatare de cei care caută să obțină câștig din orice împrejurare, neținând seamă de dificultățile altora. De aceea, Dumnezeu cere contemporanilor profetului Ieremia să discearnă între mesajele ce copleșesc neliniștea și îngrijorarea oamenilor, adeseori și ignoranța acelora, pe de o parte, și cuvântul divin dătător de încredere și de speranță, pe de altă parte: „Să nu vă lăsați amăgiți de prorocii voștri și de ghicitorii voștri (...)! Căci vă prorocesc minciună și Eu nu i-am trimis”. Falșii profeți, angajați în structurile de conducere, abuzează de instabilitatea emoțională a oamenilor și de disponibilitatea acelora de a primi doar vești pozitive. Mesajul lor de pace, venit în contextul unui discurs al milostivirii necondiționate a lui Dumnezeu, invită la un laxism al credinței, al moralității vieții și al cultului. Concret, discursul falsului profet Anania este viclean, dezinformator și incitator la nepăsare și ignoranță: „Așa zice Domnul Savaot, Dumnezeul lui Israel: Voi sfărâma jugul regelui Babilonului; peste doi ani voi întoarce în locul acesta toate vasele templului Domnului, pe care

Nabucodonosor, regele Babilonului, le-a luat din acest loc și le-a dus la Babilon»” (Ier. 28, 2-3). Însuși Dumnezeu este salvarea lui Israel, iar nu Templul, ca o construcție magică, delimitatoare, constrângătoare și manipulative a Sfințeniei: „Nu vă încredeți în cuvintele mincinoase care zic: «Acesta este templul Domnului, templul Domnului, templul Domnului»” (Ier. 7, 3-4). Simpla prezență fizică a Templului în mijlocul Sionului și a poporului Israel, pe de o parte, și a israelitului (sau a jertfelor lui) în mijlocul Templului, pe de altă parte, nu autentifică o centralitate a credinței în viața omului: „Cum? Voi furați, ucideți și faceți adulter; jurați mincinos, tămâiați pe Baal și umblați după alți dumnezei pe care nu-i cunoașteți, și apoi veniți să vă înfățișați înaintea Mea în templul Meu, asupra căruia s-a chemat numele Meu, și ziceți: «Suntem izbăviți», ca apoi să faceți iar toate ticăloșiile acelea?” (Ier. 7, 9-10). Nu centralitatea fizică a sacralului înseamnă ceva, ci asumarea acestei centralități trăirii interioare, duhovnicești, după cum cere Dumnezeu prin Moise: „Dar când vei căuta acolo pe Domnul Dumnezeuul tău, Îl vei găsi, de-L vei căuta cu toată inima ta și cu tot sufletul tău” (Deut. 4, 29).

De aici decurge cel din urmă îndemn: „Veți striga către Mine și veți veni și vă veți ruga Mie, și Eu vă voi auzi! Și Mă veți căuta și Mă veți găsi, dacă Mă veți căuta cu toată inima voastră!” (Ier. 29, 12-13). Acesta vine în contextul unei tradiții de rugăciune iudaică zilnică⁷, conform căreia rugăciunea este dialog, căutare și găsire a lui Dumnezeu. După nașterea lui Enos, „au început oamenii a chema numele Domnului Dumnezeu” (Fc. 4, 26); Avraam ridică „un jertfelnic Domnului, Celui ce Se arătase” (Fc. 12, 7); „Înălțați pe Domnul Dumnezeuul nostru și vă închinați așternutului picioarelor Lui, că sfânt este! Moise și Aaron, între preoții Lui și Samuel între cei ce cheamă numele Lui. Chemat-au pe Domnul și El i-a auzit pe ei, în stâlp de nor grația către ei; căci păzeau mărturiile Lui și poruncile pe care le-a dat lor”, afirmă psalmistul (Ps. 98, 5-8). Acestea sunt doar câteva dintre numeroasele îndemnuri la întâlnirea cu Dumnezeu în rugăciune, evidențind teologia veterotestamentară a prezenței lui Dumnezeu Viu în proximitatea imediată a omului. Dumnezeu

⁷ Pr. lect. dr. Ion Reșceanu, *Practica rugăciunii personale după Vechiul Testament*, în Nicolae Răzvan Stan (editor), *Trăirea și mărturisirea dreptei credințe în unitatea duhului și a dragostei*, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 2018, pp. 242-243.

aude și răspunde⁸ (Fc. 3, 9-10; Ps. 64, 2; 114, 1-2: „Iubit-am pe Domnul, că a auzit glasul rugăciunii mele, că a plecat urechea Lui spre mine și în zilele mele Îl voi chema”).

Și chiar departe fiind Israel de Pământul Sfânt și de Templul (ce va fi distrus) din Ierusalim, el va fi auzit de Domnul, pentru că, după profeția lui Iezechiel, „deși i-am depărtat printre popoare și deși i-am risipit prin țări, totuși voi fi pentru ei un locaș sfânt în acele țări unde îi voi risipi” (Iez. 11, 16). În lipsa Templului, Dumnezeu Însuși le va fi israeliților Locaș Sfânt. În exil, Dumnezeu va fi permanent prezent în rugăciune prin liturghia Cuvântului, prin textul de Torah lecturat public. Dumnezeu Cel adevărat este Domn al Cuvântului revelat. Și, pentru a înlătura orice teamă, psalmistul întărește cuvintele profetice: „Dumnezeu strălucit va veni, Dumnezeul nostru, și nu va tăcea!” (Ps. 49, 3).

3. Reflecția mesajului profetic în experiența exilului babilonian

În ciuda eforturilor lui Sedechia de a salva independența politică a Regatului Iuda, regele Nabucodonosor dorește supunerea tuturor forțelor militare din Levant și, după un asediu de opt luni asupra Ierusalimului, îl cucerește, ordonând deportarea populației în Babilon. Va începe, astfel, exilul de 70 de ani profețit de Ieremia. Însă deportarea populației israelite în Babilon nu a fost nici pe departe la fel de tragică precum a fost jefuirea și distrugerea Templului din Ierusalim, adevăratul exil, cel religios, al poporului ales. Texte din Plângerile lui Ieremia reliefează durerea fără precedent a poporului, distrugerea Sionului ca o moarte spirituală a unei națiuni, un sfârșit îngăduit de Domnul: „Așa și-a irosit fiica Sionului toată strălucirea! Căpeteniile ei sunt asemenea cerbilor care nu află pășune și fug sleiți de puteri dinaintea urmăritorului. Ierusalimul își aduce aminte de zilele ticăloșiei lui și ale rătăcirii lui, de toate strălucirile pe care le-a avut în străvechile vremuri. Acum însă, când poporul a căzut în mâna vrăjmașului și când nimeni nu-i poate

⁸ Mai multe studii pe această tematică în Conf. dr. pr. Ilie Melniciuc-Puică, Lect. dr. diac. Cătălin Vatamanu, Asist. dr. pr. Cezar-Paul Hârlăoanu, *Vorbirea și tăcerea în revelație. Festschrift la cea de-a 65-a aniversare a Pr. prof. dr. Petre Semen*, Editura Doxologia, Iași, 2014.

veni în ajutor, dușmanii lui se uită la el și râd de prăbușirea lui. Ierusalimul a păcătuit de moarte, pentru aceasta a ajuns de spaimă; toți cei ce-l cinsteau nu-l mai iau în seamă, căci au văzut goliciunea lui, iar el suspină și își întoarce fața. Necurăția lui e lipită de poala hainelor lui căci la sfârșitul lui el nu s-a gândit. El s-a prăbușit în chip uluitor și n-are pe nimeni să-l mângâie! „Vezi, Doamne, necazul meu, căci vrăjmașul biruiește.” Dușmanii au întins mâna spre toate vistieriile lui. El a văzut neamuri intrând în templul său, neamuri cărora le-ai dat poruncă: „Să nu intre în obștea ta!” (Plâng. Ier. 1, 6-10); „Prăbușit-a la pământ ca pe o dumbravă cortul lui, stricat-a locul de sărbătoare. Domnul a făcut să se uite zilele de odihnă în Sion, disprețuind, în văpaia mâniei Lui, pe rege și pe preot. Disprețuit-a Domnul jertfelnicul Său și S-a îndepărtat de locașul Său cel sfânt; dat-a zidurile palatelor Sale în mâna dușmanilor care au strigat în templul Domnului ca în zilele de sărbătoare. Găsit-a Domnul cu cale să surpe zidurile fiicei Sionului; întins-a funia și n-a tras înapoi mâna Sa, până nu le-a nimic. El a întins jalea peste ziduri și întărituri, ce stau laolaltă dărăpănate” (Plâng. Ier. 2, 6-8).

Pe fondul pierderii celor dragi, a deprinderii de bunurile personale și a lipsurilor imediate, este evident că drama exilului a determinat multă frustrare, mânie, neîncredere, teamă și disperare! Texte din Psalmi și cartea Iov fac referire tocmai la această suferință pe care cel drept, exponent al poporului înrob, nu și-o poate explica imediat, dar pentru care Dumnezeu are un sens. Experiența diasporei evreiești în Babilon a fost construită pe fundamentul profetic al textului sfânt. Credința puternică în Dumnezeu Cel viu, Care are un plan special cu poporul Său, pe care pedagogic și providențial l-a trimis în Babilon, a întărit și mai mult teologia distincției lui Israel între neamuri. Disperarea a fost transformată în speranță, încât, departe fiind și împrăștiați între necredincioși, israeliții relecturează Scriptura în cheia hermeneutică a noilor experiențe istorice, văzând în exil tocmai șansa afirmării universale a credinței lor.

De o deosebită însemnătate pentru învierea lor spirituală în diaspora exilică a fost conștientizarea stării morale actuale ca o urmare a neascultării de Dumnezeu, a îndepărtării de cele sfinte și a păcatelor nenumărate. Cheia viitorului răscumpărat este asumarea trecutului greșit, recunoașterea stării de decădere în care i-a adus păcatul. Ajungerea în împrăștierea neamurilor e tocmai pentru că

„nu mai este credință, nici iubire, nici cunoaștere de Dumnezeu în țară. Toți jură strâmb, mint,ucid, fură și sunt desfrânați; săvârșesc fapte silnice, iar sângele vărsat curge peste sânge”, poporul a trecut cu vederea cunoașterea Domnului și a uitat de legea Domnului (Os. 4, 2-3.6). Iar acesta nu este doar o acuză ce vine de la Domnul, în timp ce vina este căutată altundeva, în exterior, la cei de alt neam și de altă credință, ci este o afirmație constatatoare asumată responsabil, din interior, ca vină colectivă a poporului ales. Exilații dau vina pe ei, pe păcatele care i-au condus în această stare morală. Pedagogia divină a exilului era așteptată și tocmai de aceea, profeții evrei din exil nu mai vorbesc despre judecata pe care o va face Dumnezeu cu ei – pentru că asta trăiesc acum –, ci despre finalul lecției divine: izbăvirea. De pildă, Iezechiel, din Babilon, le vorbește conaționalilor, după cum aminteam și mai sus, despre sfârșitul exilului ca înviere, ca unire a tuturor oaselor într-un trup nou, cu un duh nou (Iez. 37, 1-14) sau ca unire a celor două părți din toiagul rupt odinioară (Iez. 37, 20-28).

Tocmai pentru că această teologie a învierii și a mântuirii nu se referă doar la timpuri eshatologice, ci face referire, profetic, la o istorie imediată, ea nu e lipsită de o teologie politică. E un alt fel de mesaj politic, în care conceptele și conținuturile sunt cele teologice. *Lex operandi* este *lex credendi*. Și asta pentru că, în spatele unui mesaj evident religios, centralizat pe mesianism, se află un puternic testament al unității sociale, al unității de neam. Contextul literar al versetelor menționate mai sus este elocvent: „Cetățile vor fi locuite și ruinele zidite din nou. Voi înmulți la voi oamenii și dobitoacele; se vor prăsi acestea și se vor înmulți și vă voi face să fiți locuiți, ca și mai înainte, și vă voi face bine mai mult decât altă dată și veți ști că Eu sunt Domnul. Voi aduce pe voi oameni, pe poporul Meu Israel și ei te vor stăpâni pe tine, țară, și tu vei fi moștenirea lor și nu-i vei mai lipsi de copiii lor” (Iez. 36, 10-12); „Așa grăiește Domnul Dumnezeu: Iată, Eu voi lua pe fiii lui Israel din mijlocul neamurilor, printre care se află, îi voi aduna din toate părțile și-i voi aduce în țara lor; iar în țara aceasta, pe munții lui Israel, îi voi face un singur neam și un singur rege va fi peste toți; nu vor mai fi două neamuri și în viitor nu se vor mai împărți în două regate; nu se vor mai pângări cu idolii lor, cu urâciunile lor și cu toate păcatele lor. Și-i voi izbăvi de toate fărădelegile pe care le-au săvârșit, îi voi curăți și vor fi poporul Meu, iar Eu voi fi Dumnezeul lor. Iar robul

Meu David va fi rege peste ei și păstorul lor al tuturor, și ei se vor purta după cum cer poruncile Mele și legile Mele le vor păzi și le vor împlini. Vor locui țara pe care am dat-o Eu robului Meu Iacov, unde au trăit părinții lor; acolo vor locui ei și copiii lor în veci; iar robul Meu David va fi rege în veac. Voi încheia cu ei un legământ al păcii, legământ veșnic voi avea cu ei. Voi pune rânduială la ei, îi voi înmulți și voi așeza în mijlocul lor locașul Meu pe veci. Fi-va locașul Meu la ei și voi fi Dumnezeuul lor, iar ei vor fi poporul Meu. Atunci vor ști popoarele că Eu sunt Domnul Care sfințește pe Israel, când locașul Meu va fi veșnic în mijlocul lor” (Iez. 37, 21-28). Invocarea regatului davidic și a moștenitorului mesianic, ca restauratori ai legământului dintre Dumnezeu și om, sunt apeluri la transformarea unității diasporei în unitate centralizată în jurul Locașului celui Sfânt al Domnului. Casa Domnului nu va mai avea rolul unui locaș cultic al ritualurilor formale, ci va fi „în mijlocul lor”. Va fi catedrala unității de neam, reper și standard pentru toți.

Întoarcerea acasă nu trebuie să fie doar o întoarcere fizică, ci, în primul rând, o revenire spirituală, o convertire interioară, o întoarcere către Domnul, ca răspuns la dese chemări profetice (Is. 44, 22; Ier. 3, 7.12; 4, 1; 31, 21; Osea 12, 7; 14, 2; Ps. 114, 7). „Spune-le celor rămași din popor”, îndeamnă Domnul prin profetul Zaharia (1, 3): „Așa zice Domnul Savaot: Întoarceți-vă către Mine, și atunci Mă voi întoarce și Eu către voi”. Apelul profetic pentru reevaluarea statutului credinței exilaților prin instrumentele duhovnicești ale smereniei și pocăinței trebuie să determine înnoirea spirituală și revenirea la matricea izbăvirii de Dumnezeu, pentru ca tot El să-l învie pe Israel și să-l facă apoi un popor nou: „Iată vin zile, zice Domnul, când voi încheia cu casa lui Israel și cu casa lui Iuda legământ nou. Însă nu ca legământul pe care l-am încheiat cu părinții lor în ziua când i-am luat de mână, ca să-i scot din pământul Egiptului. Acel legământ ei l-au călcat, deși Eu am rămas în legătură cu ei, zice Domnul. Dar iată legământul pe care-l voi încheia cu casa lui Israel, după zilele acela, zice Domnul: Voi pune legea Mea înăuntrul lor și pe inimile lor voi scrie și le voi fi Dumnezeu, iar ei Îmi vor fi popor” (Ier. 31, 31-33).

Exilul și diaspora sunt antitetice spațiului pe care îl numim „acasă”. În istoria poporului ales, pierderea dramatică a patriei a întărit legătura dintre exilați și Țara Sfântă, relație care s-a amplificat la nivel teologic, devenind o trăsătură caracteristică a identității,

importantă pentru autodefinirea lor. În acest context, teologia pământului ca dar divin este foarte puternică, accentuând relația de legământ ce există între Dumnezeu și popor. Pământul Canaanului a fost separat de celelalte întinderi geografice și pus deoparte, sfințit. Este pământ sfânt și Țară Sfântă, pentru că este pământ al făgăduințelor și al împlinirilor acestora. Israel este pământul „în care curge lapte și miere” (Deut. 26, 15 ș.a.), dar și spațiul pedagogic al încercărilor credinței. Pământul sfânt păstrează în fiecare piatră și fir de praf memoria unei istorii a izbăvirii și, departe fiind de el, israelitul simte dorul de pământul primit în dar de la Dumnezeu, simte dorul de „acasă”, de șederea la umbra Templului. În exil, israelitul își aduce aminte de frumusețea țării, simte mirosul mării, al pomilor înfloriți sau a citricelor coapte, aude susurul Iordanului și foșnetul vegetației, re trăiește memoria cântărilor de Psalmi și experiența urcării la Templu. Experiențele de acasă nu puteau fi uitate de cei care au fost mutați în exil, afirmă și psalmistul: „De te voi uita, Ierusalime, uitată să fie dreapta mea! Să se lipească limba mea de grumazul meu, de nu-mi voi aduce aminte de tine, de nu voi pune înaintea Ierusalimul, ca început al bucuriei mele” (Ps. 136, 5-6). Dar cât de relevante erau aceste memorii pentru cei născuți în exil? Cum își imaginau aceștia țara părinților lor? Experiența diasporei celor tineri a schimbat în vreun fel motivația alimentată profetic a celor mai în vârstă întorși în țară de a înnoi Legământul cu Domnul? Acestea sunt întrebări la care ne propunem să răspundem într-un studiu următor.

Concluzii

Urmând principiului platonice al ciclicității istoriei și dorind a învăța din evenimentele trecute lecții de viitor, ne aplecăm atenția în acest capitol de concluzii asupra semnificațiilor teologice ale exilului babilonian și ale experienței diasporei pentru actualitate.

La începutul acestui studiu am prezentat o schiță istorică a perioadei de tranziție de la stăpânirea asiriană spre cea neobabiloniană, atrăgând atenția asupra instabilității politice în Regatul Iuda, instabilitate pe care profeții o văd mai degrabă ca pe o criză spirituală a poporului, prevestitoare a unui exil între neamurile de altă credință. Actualizând aceste realități, suntem datori să înțelegem că și schimbările politice care au avut loc la nivelul întregii Europe

În anii '90 ai secolului trecut au determinat, în deceniile următoare, schimbări demografice importante, concretizate prin schimbarea hărții confesionale a Europei. Fenomenul amplu și puternic al migrației și-a pus amprenta asupra teritorializării identităților religioase europene, încât numeroși emigranți din Europa de Sud-Est și din spațiul vechii comunități sovietice, majoritatea de credință ortodoxă, veniți în Spania, Italia, Germania, Regatul Unit al Marii Britanii, țările nordice etc. au constituit diaspore ortodoxe semnificative în Occident. Biserica de acasă, alături de eforturile celorlalte instituții de stat, a fost cea care a conștientizat riscul depersonalizării prin muncă a celor plecați din familie și al înstrăinării prin pierderea identității religioase și de neam. În acest context, mesajul profetic al Bisericii, concentrat pe unitate și promovarea demnității umane, a fost orientat spre o dublă perspectivă: transformarea experienței în străinătate într-o experiență sigură la nivel social și religios, precum „acasă”, și evitarea înstrăinării de „acasă”. Câteva aspecte pastoral-misionare trebuie aici evidențiate, ca o actualizare a celor afirmate în acest studiu pe fundamentele revelate ale Sfintei Scripturi:

1. *Mesajul lui Dumnezeu către noi este exprimat „în multe rânduri și în multe chipuri” (Evr. 1, 1) în viața Bisericii.* Precum mesajul profeților Vechiului Testament, mesajul Bisericii este al lui Hristos-Domnul, Același Cuvânt întrupat în Scriptură și Tradiție Sfântă, adevăr plin de autoritate și inspirator de încredere și speranță. Dumnezeu este Domn al istoriei și al pământului întreg, oferind omului noi experiențe, aici și departe. Desigur că omul are responsabilitatea de a-L descoperi pe Dumnezeu oriunde pe acest pământ trecător, locuință temporară a sa până la propriul sfârșit, pe care îl nădăjduiește ca mutare la cele veșnice și netrecătoare în Împărăția cerurilor. Fiecare loc în care omul Îl întâlnește pe Dumnezeu (*theologus locus*) trebuie să fie însă conectat la realitățile tainice ale experienței ecleziale, la întâlnirea celorlalți, a adunării în Dumnezeu. Împrăștierea diasporei trebuie să fie doar o provocare depășită prin regăsirea individului rupt de comuniunea de „acasă” în persoana disponibilă și deschisă spre comuniunea cu ceilalți, în unitate și în identitate.

2. *Trăirea departe de zona noastră de confort trebuie să fie făcută cu smerenie și responsabilitate, adeseori ca o conștientizare și asumare a stării noastre de păcat.* Așa cum am văzut din textele profetice veterotestamentare, asumarea responsabilă a vinei determină înțelegerea

consecințelor și asumarea unui plan de reabilitare duhovnicească, prin intervenția lucrării Domnului.

3. *Locuirea noastră în străinătate ar trebui să fie pentru un timp determinat*, pentru ca aceasta să nu însemne deșezădăcinarea și îndepărtarea de cei dragi pentru un timp lung. De aceea profeții insistă pe realitatea sfârșitului exilului și a vieții diasporei, dar și pe necesitatea întoarcerii acasă.

4. *În diaspora, omul este chemat să ducă o viață echilibrată, stabilă și durabilă, expresii ale încrederii în pronia lui Dumnezeu*. Precum în Antichitatea biblică, astăzi edificarea propriei case, nașterea de fii și fiice, căsătorirea copiilor, cultivarea grădinilor sunt resurse de optimism și speranță, acte creatoare și înnoitoare, absolut necesare pentru redescoperirea de sine, pentru afirmarea unității de familie și apartenența de neam.

5. *Imigranții să se roage pentru binele țării, pentru că de bunul mers al instituțiilor de stat depinde și propriul bine*. Așa cum afirmam mai sus, în obediența față de autorități este ascunsă tainic lecția smereniei, a evlaviei și a ascultării de Dumnezeu. Într-o lume postmodernă, negarea autorității laice și nesupunerea față de legile de stat sunt premise ale refuzului oricărei formă de autoritate, inclusiv cea eclezială și cea divină, Dumnezeu.

6. *„Profețiile” populare, care nu sunt revelație, ne fac mai vulnerabili și ne separă*, accentuând tensiunea și starea de criză. Invitațiile la nesupunere, la luarea în derâdere a corectitudinii celorlalți, la relaxarea socială tradusă prin laxism și indiferentism, precum și înțelegerea tuturor restricțiilor în cheia politicului, a segregării și discriminării nu sunt decât încercări de destabilizare a încrederii dintre oameni și a încrederii în instituții. Aceste voci, de cele mai multe ori ascunse în negura lumii virtuale, sunt ale noilor profeți falși pregătiți să exploateze legitima noastră îngrijorare și teamă de necunoscut. În contextul migrației, volatilitatea credințelor religioase ne determină să fim mai uniți în jurul valorilor autentice și mai atenți la ce și cum construim acum pentru viitor, corectând ceea ce nu este drept și promovând adevărul descoperit în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, în Biserică.

7. *În diaspora europeană, care a pierdut mult din simțul sacru-lui, din experiența tainei descoperirii lui Dumnezeu în rugăciune, imigranții sunt chemați la a deveni modele de rugători*. Bisericile, capelele, mănăstirile ortodoxe din diaspora, ca spații ale întâlnirii liturgice

cu Dumnezeu, reflectă viața comunităților ortodoxe din țară, cu particularitățile culturale ale celor emigrați. Ele sunt locuri sfinte de cult, dar și de întâlnire și așezare împreună a celor care lucrează la zeci de kilometri unii de alții, spații ale comunicării dificultăților, dar și de găsimă împreună a soluțiilor.

8. *Reperul de unitate al imigranților în diaspora este Biserica.* Ceea ce este în ființa ei una, Biserica este și un exemplu de unitate socială. Comunitatea eclezială îl are pe Dumnezeu în mijlocul ei și reflectă această centralitate societății.

9. *Așteptata întoarcere acasă înseamnă întoarcerea în pământul dăruit de Dumnezeu familiei și neamului.* Întoarcerea acasă este revenire spirituală la vatra valorilor și tradițiilor noastre autentice, de credință și de neam.

10. *Venirea și stabilirea în țară a celor născuți și crescuți în diaspora* constituie o provocare multiplă pentru familia extinsă de acasă, pentru adaptarea în noua comunitate socială și religioasă.